

II. JÁNOS PÁL PÁPA HARMADIK ENCIKLIKÁJA

A Szentatya, főpásztori felelősségétől áthatva, szolgálatának mindegyik évében egy-egy körlevelet intézett az Egyházhoz és „minden jóakaratú emberhez”. A mostanit XIII. Leó „Rerum novarum” kezdetű enciklikájának 90. évfordulójára, május 15-ére szándékozott közzétenni, de a közbejött szomorú események miatt csak kórházi tartózkodása után tudta véglegesíteni. Így, bizonyára nem véletlenül, Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepéről (szept. 14) keltezte. A „Laborem exercens” (munkálkodva, munkát végezve) szavakkal kezdődik, s tárgya, mint bevezetőben maga megmondja, az emberi munka, mint amire az ember, és csakis ő, kezdetől fogva hivatott. „A munka tehát az ember és az emberiség különleges jegyét viseli, a személy jegyét, aki személyek közösségében működik; ez a jegy határozza meg benső minőségét, és alkotja bizonyos tekintetben a lényegét.” Amint már innen is látszik, az enciklika vezérfonala a pápa mindenkori alapgondolata: az emberi személy, s annak minél szabadabb, gazdagabb, teljesebb kifejlődése.

A körlevél öt részből, 27 pontból áll, eredeti nyelve a latin, a nagyobb világnyelveken megjelent hivatalos fordításai mintegy 100 kis oldalt tesznek ki. A következőkben természetesen csak egészen vázlatos áttekintést adhatunk tartalmáról.

I. Bevezetés. (1–3.) A „Rerum novarum” enciklika megjelenése óta sok új fejlemény tanúi lehettünk az ún. szociális kérdésben. Míg azelőtt a középpontban a társadalmi osztály fogalma állt, most a „világ” problémája lépett előtérbe. Az egyházi tanítóhivatal megnyilvánulásai nyomon követték a fejlődést. A pápa ehhez a hagyományhoz kíván csatlakozni, s az evangélium tanácsa szerint „régit és újat” adni.

Az egész szociális kérdés kulcsa az emberi munka.

II. A munka és az ember. (4–10.) A munka az ember földi létének egyik alapvető dimenziója. Már a Biblia elején, a Teremtés könyvéből világos ez: „Hajtsátok uralmatok alá a földet!” (Ter 1,28) E megbízatás végrehajtásával válik egyre inkább a Teremtő képmásává. Egyetemes, minden egyes emberre és minden időre vonatkozó feladatról van szó.

A pápa ezután a munka fogalmának kettős értelmét tárgyalja. Objektív értelemben különféle tevékenységeket foglal magában: állatok megszelídítése, természeti kincsek kiaknázása, mezőgazdaság, ipar. A technika rohamos fejlődése miatt talán úgy látszik, hogy ma már a gép „dolgozik”. De a munka

igazi alanya mégis csak az irányító ember marad. A technika jó szövetségese, de ellenségévé is válhat, ha pl. elveszi alkotó kedvét és felelősségét, munkanélkülivé vagy rabszolgává teszi. — Szubjektív értelemben a munka alanya az emberi személy. Éppen személyes jellege adja meg erkölcsi értékét. Minősítésének, méltóságának alapja elsősorban nem a végzett munka fajtája, a teljesítmény, hanem az, hogy személy végzi. Tehát nem az objektív, hanem a szubjektív dimenzió. Ebből fakad a fontos következtetés: „Bár igaz az, hogy az ember munkára született és hivatott, mégis elsősorban „a munka szolgál az embernek, nem az ember a munkának.“ Ezt a helyes keresztény értékrendet az iparosodás kora óta különböző materialista és ökonomista áramlatok fenyegetik, amelyek „árucikknek“, „termelőerőnek“ (munkaerő!) tekintik az emberi munkát, a munkást pedig pusztá termelőeszköznek. A helyes rendnek ez a felfordítása jellemzi a kapitalizmust. Visszahatásaként a munkások, elsősorban az ipari proletariátus, összefogtak a kizsákmányolás ellen. Ez társadalmilag és erkölcsileg jogos volt. Azóta, éppen az összefogás következtében, sok és mélyreható pozitív változás ment végbe a munkások jogainak terén, de még sok nyílt igazságtalanság is tapasztalható.

Isten alapvető szándékát a munkával a bűn sem változtatta meg, magával hozta azonban a végzésével járó nyomasztó fáradságot („arcod verejtékével eszed kenyeredet“ Ter 3,19). A Szentatya itt költői lendületű és a tapasztalat melegítő átjárt leírást ad arról, mennyire „bonum arduum“, nehéz, meredek, fáradságos jó a munka (Aquinoi Szt. Tamás). Mégis java marad az életnek, többé teszi az embert. Ezért erény a szorgalom. — E rész végén a pápa a munka közösségi jellegét tárgyalja. Előfeltétele a családalapításnak és alapja a családi életnek, nemcsak anyagilag, hanem a nevelésben is, hiszen a család a munka első iskolája. Építi a nemzeti közösséget, gyarapítja az egész emberi család közös javait.

III. Ütközés (konfliktus) a munka és a tőke között a történelem jelen szakaszában. (11–15.) A pápa felvázolja a már érintett ellentét létrejöttét a tőke és a munka világa között, ami a liberalizmus és a marxizmus ideológiai összecsapására, majd az osztályharc politikai programjára vezetett. Itt elsősorban az egyházi tanításnak arra az alapelvére kell ügyelnünk, hogy a munka elsőbbségét élvez a tőkével szemben. Ugyanis a termelési folyamatnak a munka elsődleges létrehozó oka, a tőke, vagyis a termelőeszközök összessége pedig csak eszközi oka. A munka emberi tényező, a tőke csak dolgok summája. A munkával kezdettől kapcsolódik a magántulajdon kérdése. Az ember felfedezi és kiaknázza a természet kincseit, de nem teremti őket, hanem ajándékként kapta a Teremtőtől. Minden munkája kezdeténél ott a teremtés misztériuma. Mindaz az eszköz azonban, ami a munkát szolgálja, maga is a munka gyümölcse. Tehát „be kell mutatni és ki kell emelni az ember elsődleges szerepét a javak létrehozásában, az ember primátusát a dolgokkal szemben... Ezt az igazságot meggondolva először is könnyű megérteni, hogy a

tőkét nem lehet különválasztani a munkától, sem a munkát ellentétbe helyezni a tőkével, sem azt a munkával, sem pedig az e fogalmak által körülírt egyes embereket egymással." Hiszen a dolgozó ember mások munkáját folytatja, az ő eszközeik „tőkéjét” veszi igénybe. Az ökonomizmus ill. a gyakorlati, majd dialektikus materializmus az emberi munkát kizárólag anyagi, gazdasági szempontból fogta fel, s ez a hiba az iparosodás korában egyre inkább átment a gyakorlatba. Fölfedezték az anyagi javak rohamos szaporításának módját, de szem elől tévesztették a célt, amit ezeknek mint eszközöknek szolgálniuk kell: az embert. Munka és tőke nem névtelen termelőerők; mindkét fogalom mögött élő, konkrét emberek állnak. Itt ismét elérünk a magántulajdon kérdéséhez. A pápa megállapítja, hogy a keresztény hagyomány sohasem tekintette a magántulajdont abszolút és érinthetetlen jognak, hanem mindig a teremtett javak használatához való általános jog nagyobb keretében szemlélte. Az ember munkával tesz szert rá, és a munkának kell szolgálnia. Nem szabad a munka ellenében birtokolni, sem pedig magának a birtoklásnak kedvéért. Megfelelő feltételek között nem zárható ki bizonyos termelési eszközök köztulajdonbavétele (szocializálása) sem. Csakhogy a magántulajdonnak állami tulajdonba való átmenése önmagában még nem szocializálás. Mindkét esetben a munka és a dolgozók megfelelő helyét kell biztosítani. A Szentatya itt utal különféle megoldásokra (pl. tártulajdonosság, beleszólás az irányításba, nyereségrészesedés, a XXIII. János Mater et magistra-jában szereplő autonóm „középső testületek” stb.). A munkásnak nem szabad csupán apró kerékek éreznie magát egy felülről irányított gépezetben, hanem közös tulajdon esetén is abban a tudatban kell dolgoznia, hogy „a magáét” munkálja. A személyi értékek tiszteletben tartása éppen magának a gazdasági rendszernek és a termelésnek válik hasznára, ellenkező esetben pedig kiszámíthatatlan károk adódnak, nemcsak gazdasági téren, hanem emberileg is.

IV. A dolgozó ember jogai. (16–23.) A munka többféle értelemben kötelesség: a Teremtőtől kapott feladat, az emberi természet igénye, tartozás a közösség iránt. Ha kötelesség, akkor jogokkal is jár. Ezeket az emberi jogok nagy összefüggésében kell tekinteni. Fontos itt a közvetlen és közvetett munkaadó közti különbségtétel. Utóbbin azt a sok különféle tényezőt kell érteni, amelyek a közvetlen munkaadó „mögött” állnak (személyek, intézmények, nem utolsó sorban az állam). Utóbbiak felelőssége kevésbé közvetlen, de nagyon is valóságos. A pápa itt kitér arra a kölcsönös függőségre, amit az államok egymás közötti viszonya teremt, s amiből a kizsákmányolás és igazságtalanság különféle formái származnak, egyre nagyobbá téve a szakadékot gazdag és szegény országok között. — Fontos kérdés a munkahelyé, vagyis hogy minden munkaképes ember megfelelő foglalkozást találjon. Küzdeni kell a munkanélküliség ellen — különösen fájdalmas, ha ez fiatalokat érint —, s gondoskodni munkanélküli segélyről. Helyes viszonyoknak kell fennállnia a különböző foglalkozások között is. Megrázó, hogy a világon egyfelől kihasználatlanul

maradnak tekintélyes természeti kincsek, másfelől meg munkanélküliség és éhség uralkodik. Valami tehát nincs rendben a munka megszervezése körül, éspedig éppen a döntő pontokon.

A társadalmi etika kulcsproblémája az igazságos munka bér kérdése. Ez a társadalmi rendszer igazságos voltának próbaköve is. Részletezi itt a pápa a család megfelelő támogatását, a nő családanyai szerepének nagyobb értékelését, említi a betegbiztosítás, hétvégi – legalábbis vasárnapi – munkaszünet, évi szabadság, nyugdíj stb. kérdését. Méltatja a – középkori céhekből eredő – szakszervezetek jelentőségét, amelyek a dolgozók érdekvédelmére alakultak. Céljuk azonban nem a mások elleni küzdelem, hanem a társadalmi igazságosság biztosítása. „A munka tulajdonsága mindenekelőtt az, hogy összegyűjti az embereket, ebben áll szociális ereje: a közösség összeforrasztó ereje. Tehát ebben a közösségben kell valamiképpen eggyé válni mind a dolgozóknak, mind azoknak, akik a termelőeszközökkel rendelkeznek vagy birtokolják őket.” A szakszervezet követeléseit nem fajulhatnak csoportos vagy osztályönzés. A sztrájk a dolgozók jogos eszköze, de végső eszköz, nem szabad vele visszaélni.

Külön tárgyalja a Szentatya az alapvető jelentőségű, fáradságos mezőgazdasági munkát. A földműveseket sokszor lenézik vagy kizsákmányolják. Kitér a fogyatékosok hivatásbeli képzésére és alkalmazására. A testi vagy szellemi károsult is személy, annak minden jogával, „egy közülünk, teljesen és egészen osztozik embertermészetünkben. Mindenestül méltatlan az emberhez és tagadása a közös emberségnek, ha a társadalmi életbe és így a munkába csak teljes képességű embereket fogad be, ez a súlyos diszkrimináció egy formájának megengedése: erősek és egészségesek a gyengék és betegek ellenében. Az objektív értelemben vett munkát itt is alá kell rendelni az ember méltóságának: a munka alanyának, nem a gazdasági nyereségnek.” – Végül a dolgozók emigrációjáról beszél a pápa, hangsúlyozva, hogy a vendégmunkásokat nem szabad hátrányosan kezelni vagy szükséghelyzetüket kihasználni.

V. Adalékok a munka lelkiességéhez. (24–27.) Mivel a munka a személy tevékenysége, az egész test-lélek ember részt vesz benne. A Teremtő szándéka az, hogy az ember bizonyos értelemben folytassa és befejezze a teremtés művét. A munka első „evangéliuma” a bibliai teremtéstörténet, ahol Isten saját példáját állítja elének, mint aki „dolgozik” és „pihen”. Az embernek mindkettőben őt kell utánoznia. „Mindenekelőtt nem szabad, hogy (a munka) csak külső cselekedetekben gyakorolt emberi erő kifejtés legyen, hanem mintegy belső teret kell létrehoznia, ahol az ember mindinkább az lesz, aminek Isten akarata szerint lennie kell, és így készül elő arra a „nyugalomra”, amelyet az Úr szolgáltnak és barátainak tart fenn.” A pápa ebben a részben bőven idéz a Szentírásból a zsinati határozatokból, főleg a *Gaudium et spes*-ből. A munka lelkiessége legyen érett, a teremtmény ne tekintse magát a Teremtő vetélytársának, de legyen felelőssége tudatában. Keresztény felfogása nem hogy távoltar-

taná őt a világ építésétől, inkább fokozottan serkenti, áthatja mindennapi életét, és egymás kölcsönös megszentelésére vezet. Krisztus maga, az „ácsfia”, életével egyértelműen hirdette a munka evangéliumát, s példázataiban sokat beszélt a munkáról. Ez a diszkrét hirdetés Szent Pálnál talál különösen élénk visszhangra. A végső szót itt is a húsvéti misztériumban találjuk meg. Krisztus haláláig tartó engedelmségével feloldja a bűn átkát, amely a munkára is ránehezedik, és fáradságát a halál hírnökévé teszi. Szerető részvételünk Krisztus művében a megváltásban való részvételt jelenti. „Az emberi munkában a keresztény Krisztus keresztjének egy kis részecskéjét találja meg, s ugyanolyan megváltói lelkülettel fogadja, mint Krisztus fogadta értünk a keresztet. A Krisztus feltámadásából eredő fényben pedig mindig megpillantjuk az új élet, az új javak derengő világosságát, az „új ég és új föld” hírnökét, amelynek a munka fáradsága által az ember és a világ részese lesz; a fáradság által, nélküle soha.”

R.

A SZENTATYA ÜZENETE A LOURDES-I EUKARISZTIKUS KONGRESSZUSRA

Bevezetőben a pápa elmondja, mennyire szeretett volna személyesen ott lenni. Ezt most csak lélekben teheti meg. Üdvözlí és megáldja az összes résztvevőket, és ezt az elmélkedést küldi nekik, hogy éljenek belőle és adják tovább.

Az új emberiség a keresztből ered

Lourdes-i kongresszusotok élménye a tanúságtétel küldetésével ruház fel az Egyházban és a világ felé. Úgy vagytok, mint az emmauszi tanítványok, akiket boldogság töltött el, hogy újra megtalálták a feltámadott Urat, és felismerték „a kenyértörésben” (Lk 24,35). Ti is visszatértek országaitokba, miközben „szívetek még lángol” (uo. 24,32) a hallott szavaktól. Az lesz a dolgotok, hogy megértessétek magatok körül: az Úr napjainkban is megtalálható „a kenyértörésben”, és ez a találkozás értelmet ad az életnek. Az én szándékom most az, hogy elmondjam nektek: milyen feltételekkel. Három meggyőződésemet szeretném körvonalazni.

1. Az első: az „új világnak” – amelynek jelét és hatékony csíráját megtaláljuk a javak megosztásában, a véleménycserében, a vendégszeretben, az eszmények közösségében, a nagylelkű szolgálatban, a hit egységében és az izzó szeretetben – nincs más alapja, mint Jézus Krisztus, az Atya Fia, aki irántunk való szeretetből emberlétünkben testvérünk lett.

Ezt az új világot ő egész földi életében hirdette mint az Isten országát; kiérdemelte áldozatával, megkezdte feltámadásával és Lelkének ajándékozásával. Most már alakul az emberek szívében jelenlevő Krisztus körül, aki elsősorúlt a halottak között, és az Egyház feje (vö. Kol 1,18). Beteljesedni akkor fog, ami-